

TANDORI DEZSŐ

Pintér Lajos fehér-színképei

KÖLTÉSZET 1971–1996

Előtörténet I. Ács Károly, Bori Imre, aztán Bányai János és mások – szerkesztők, szerzők – íme, „nekem”: a HÍD. Újvidék. Magam „Költészet, 1960...”-at írnék önvallomás fölé. A 60-as évek első 2/3-ának hazai publikációs reménytelensége. (Az ilyenfajta poétának, mint voltam.) Áttörés: ismétlem, Ács, Bori... Most akkor egy szerény visszatérés, íme, így. Folyamatosság.

Előtörténet II. Kormos István, szegről-végről Pintér Lajos első mentora. Le nem számíthatva őket, mestereimet (Nemes Nagy, Ottlik, Mészöly – Ács Károllyal is Mészölyéknél ismerkedhettem meg –, a személyesen-kívül Weöres stb.), szegről-végről első mentorom Kormos István. A legendás, a feledhetetlen. Mulatságos egyezések: *Töredék Hamletnek* című kötetem (tucatszor megírt történet) eredetileg *Egyetlen* lett volna, e szó nyitott, folytatást váró tartalomtartományával (határvidékével). Majd az *Egy talált tárgy megtisztítása* – a még akkor is szalonképtelen Rimbaud okán? – nem lehetett *A. Rimbaud a sivatagban forgat*. Kétségkívül megtisztelve érezhetem magam Hamlet, J. A. (és Max Ernst etc. szürrealisták) védőernyője alatt. De az „egyetlen” és a Rimbaud-utalás: a kizárólagosság és az abbahagyás örökkézetét hordozta volna. (Jó, hogyan lehetne bármi is kizárólagos; hogyan „hagyhatnám” abba; mibe?) Pintér Lajos csuda kis anekdotát mond el kötete „fülén”. A füles: Kormossal kiókumlálták a *Fehéringes folyók* címet (szépségesen Kormos, hűségesen és jellemzően Pintér), ám ebből az események kisördögei révén *Fehéringes foglyok* lett. Fogalmam sincs, Pintér a mostani (*Orpheusz Könyvek*) borítón a feketével kirajzolt foglyos változatot és a „mögötte” szürkés árnyalattal derengtetett „folyósat” kettősségében mennyire érzi költészete szerves-mű jellemzőjének. Egyéb szervességek és pontosságok mellett, persze. Ám hagyjuk ennek erőltetését.

Kettősségek: nyelvhasználat és téma

Pintér költészetét ez az összegyűjtött-kötet meglepő egységnek mutatja. Már 1971-ben megvolt a nyelvhasználat megannyi sajátja, a témakezelés mikéntje. Ezen most csodálkoztam el „közelebről”, valójában úgy előszörre. Hogy „gyöngysor és sebhely” (ciklus címe itt): igen jellemző. A vers címe, szögletes zárójelben a név, *Pintér Lajos*. Érdekesség és oldottság párosa a Pintér-

költemény (mint alaptípus). Kollokvialis bőség, gazdagság – zökkenések sorozata vele összefonódva. A legkülönösebb: a jellegek fonatszerűsége. Erős liánkettős, mellyel hatalmas terepeket lehet belengeni.

A világ tárgyait Pintér az előbb említett oldottságukban érzékeli. Ahogy vannak, ahogy „klasszikumukban” azok, amik. Bravúr ott következik, ahol mindezt egy mégis kizökkent idő tárgyi valóságának mutatja, a szépség együtt-hatója ellenére is leltárpontosan.

További alapeleme: a variáció-sor. Észre se vesszük, hol válik téphetetlenül szívóssá, végérvényes-együttesűvé a színesség, a lazaság, a nézetből hogyan lesz tartás, a tartás miként kerekül „világ-látássá”. (Sose világnézetté. Hanem a világ egy bizonyos nézetévé.)

Nézet? Drámaiság? Dramatizálás! Párbeszéd zajlik a Pintér-színpadon, és ez igazi forgószínpad. Így adódnak az újabb meg újabb „nézetek”. Kisvilág? Akkor miért tágitotta folyó-szélessé képzetét Kormos István? Ellenben ha csak dramatizálás, jelenetezés lenne a Pintér-vers (az! s mennyire örülünk az így adódó „élvezeteknek; a maga körében már-már élvhajhászokká tesz minket ez a líraszerveződés), ha ennyi lenne s főként ez, miért volna oly találat-értékű a Kormos-féle „fehéringes”?

Reálitás-jegyű költészet? Tematikájában az. Ugyanakkor: nyelvhasználata (eleinte egyértelművé kötődve előtte-járó vívmányaihoz... Kormoshoz, Nagy Lászlóhoz stb. például az inverziókkal), ez a szó-fonatosság szürreális is teszi.

Itt csak az egyik kettősséget emeltük ki. Nyilván (nézetek!) felfedezhetőek továbbiak is.

„Tovább”

Különleges értéke a Pintér-világnak, e költőiségnek maga az ellentételezett-ség. Rilke írja, hogy „fáradságosan... a perc rajzához” az ellentét-alap készül. Kiemelem, *készül*. Pintér verse is érezhetően előkészít valamit (nem véletlen a már-már félhosszú-vers formáinak kedvelése, ha a „hossz” legrövidebbje felé hajlik is a méret általában), tehát a *drámai* jelzőt az *epikussal* is fölcserélhet-nénk. Kedvelem a lírában a próza afféle elemeit, melyek már-már történeket mondanak el. De csak átderengetve. Vagyis a nyelvszerkezeti szürrealizmussal (árnyalatnyíjjával!) párban, egymást kiegészítve, fölerősítve.

A nyelvi jelenetezés eszköztét észre kell vennünk. A „Pintér Lajos” [zárójel-ben] című versnél tartunk, kiemelt példánknál. (Egy a sok helyett!) A „Vaddarázs szárnyán repül a nyár, / vaddarázs szárnyán repül a nyár” nem adyz-mus! Pintér megrészegül egy szépség-elemtől, s joggal. A kép értelme is kettős. Mert igaz, hogy a „vaddarázs” és a „szárnyán” közt nincs pici szókötő jel, tehát nem a nyárnak van netán vaddarázs-szárnya, mégis, ahogy a nyár – például – vaddarázs szárnyán repül, gyakorlatilag parányi képet tágit elvben világszínpad-

méretűvé. A nyelv szerepe pedig: a „vaddarázs” d-kettőzése, meg a „szárny” és a „nyár” egybesurranása. Ami Pintérnél különös: verseinek belső világában a nagy hatást szinte sosem „extravaganciákkal” éri el. Hanem – meghökkentő módon! – a „legegyszerűbb eszközökkel”.

Mintha fölfedezné, hogy ezekben az eszközökben miként él ott és érvényesülhet (érvényesíthető) a „tovább” parancsa. Az értelmiség, a mindenségig... és tovább. Ez már sokkal mélyebb rokonsági kapocs (Szabó Lőrínchez, József Attilához – bizarr páros?), mint a közvetlen, már említett költő-elődök nyelvi-inverziós átsugárzása.

Ez már az önállóság rokoni kapcsa.

Nébány vers példája

Elkerülvén az agyonpéldálózást – az ismertető elemzés nehezebb, talán elemibb útját járva, keveset idézve –, talán eljutottunk odáig, hogy három állítá-sunkat is igazolva láthassuk és fenntarthatassuk. 1.) Miközben Pintér Lajos a kezdetektől máig homogén versérdeklődést tanúsít, vagyis a világ érzékletes jelen-ségeinek visszafogottan kifejezett abszurditását az életgyönyörűség élvezetével párban „adja”; 2.) csak így elkerülvén a „nagy szavak” buktatóit (legyenek még-oly szentek is), nem ellenőrizhető fogalmak használatát, azért mégis érinti jócskán a jelentősnek is nevezhető kérdéseket; 3.) igen, mindeközben kialakítja a hi-valkodásoktól, „túlspecifikusságoktól” mentes – ezt-csak-a-pintérlajos-írhatta – vershelyzetet-hangzást-logikát.

Saját képződményjellegét teremtett.

Ezt kénytelenek leszünk mindazonáltal pár költemény példáján szemléltetni.

A *Karácsony* kezdése alapkijelentés: „Nem találunk haza többé már soha...” Nem törekszik közben ritmikus sajátság formázására, mégis eltűri a nem to-lakvó belső rímet. Várakozást kelt (lásd: „mégis... a jelentős... kérdések”). Egy-szerűen érdekelni kezd(het) minket, vajon hova kellene hazatalálnunk, mi az oka, hogy erre nincs remény. Az úton göröngy, rajta béka (becsendül a kép-zeletbe: „göröngyös béka”, bár ezt Pintér nem írja le), a világ „képzelet...-ben” máris „nagyítva, lefokozva”. Pintér nagy kedvvel, elemi bőséggel és lelemény-nyel használja az efféle ellentétpárokat. (Emlékezzünk: ellentétek!)

Az igen világos tartalmú, egyértelmű szavak és szófüzések már nem ennyire világos és egyértelmű határon lényegülnek át sokkal megfoghatatlanabb értel-mekbe, sugallatokba. Vagy értelmekké, sugallatokká. A szóismétlés („Rendjeleit hozod, ha mégis érkezel” – a világéit! –, „Édeni fáról az almát hozod”), azután a tálca kétszer (az áldozó fejfel rajta, a holdforma pengével, s ott „a megkaszált, szárnyatört fácán...” hirtelen), de a tálca még egyszer jön: „tálcán a tengerkék kötényt: / arcod benne hányszor megmostad!” S hozod „a tökfforma gumilab-dát is”, vele a régi „dekázások” emlékét. Emlékét? Magukat a dekázásokat!

Mert ne feledjük, itt karácsony van, most csodák esnek. Ellenben a rozsdás szög sem maradhat el, s hozod a kicsi szobát, „a hivatalt, emberek hol / új patkánymaszkot vesznek”. Kezd lefokozódni és felnagyítódni a világ?

A decis pohár a „pálinkás reggel tükre...” Ezeket a „rendjeleket” (ismétlődik a szerkezet-szó megint!) tennéd le anyád elé. Megleltük Pintér költészetének még egy kulcs-elemét: szerkezetszó! Természetes, hogy nem csupán szerkezet-szavaké a vershordozó felelősség. Szépséges, teljes érvényű képek ugyanígy: „halott isten őrlí foga között/az égi márványt”. Persze, ez Karácsony, „hullni kezd a hó”.

Hangszínek

Városi ősz című versében „csapkodó vizekkel üzen a tenger most...” És ahogy madarak vonulnak nagy sereggel, ez az „égen is madár-tenger”. A szóismétléshez most a motívumfokozás módszere járul. Ahogy a „hulló felhő” mosdatja a háztetőket, ahogy az eső lába lógni szokott, „gyerekláb lóbáz egy padon...” A rejtett utalás eszköze! De tovább: „ázott lánycsapat fut át a városon: fut a szél, kergeti őket”.

Ideje észrevételünket közölni: a nyelv sokat emlegetett „rácsát” Pintér Lajos nem formabontó, nem is formai eszközökkel teremti meg. Hanem – meglepetés! – úgynevezett tartalmiakkal. Tematikusakkal. Kitüntető sajátossága ez költészetének.

A darázs más versben is visszatér. (*Tánc-szók a darázs röptére*). A tánc a versé, a soroké, a szakaszoké. Tematikusan is. A darázs „egyszer egy verébkoponyára” száll, „egyszer egy tányér kocsonyára”. El ne feledjük, Pintér kedves eleme a játék. Mintegy a komolyság mellett a „játszani is engedd” jegyében. A kosár „szárnyas”, a boltba épp csak „elröppent” (tejért; realitások). Rejtélyes elemek is adódnak: „jognak házába tejfölért” (is röppent e kosár). Megmaradt Pintérnél a korai gesztusok legjava: ahogy mindenek ellenére felvállal valami szerepet, s nem a rím lendülete folytán. Ime itt: „Elöttem vetkőzik a táj / madárváll házak válla.... / ....átvirrasztom / szép álmaitok éjszakáját”. Teljesen képviselhető. Ugyanígy a következő verscím: *A didergő nyár meghódítása*. Ám a makrokozmosznak legalább ily elemiséig elmegy Pintér verse: Keresve mintegy hitelüket. A mikro-otthonosság ellenére, mely inkább lényege.

Telitalátosság és elbeszélés

Ha csak egy-egy verset tekintek: a fekete tízesek mily sokasága, miközben a vers egésze „innen amoda halad”, valamint „elmond”! (*Medalion*-versében is ott a sötét centrum!)

Az „Istenhegy-versekről” egyebütt már szóltam, így most csak egy-két dolgot az iménti szempont szerint. Megint az ismétlés-technika; a többszöri rá-

közelítése. Ahogy a hegyről – madármagasból nézi a várost! – az Országházat, az Akadémiát látja, nyomban átszobrászkodja tömbjeiket. Lesz „Madárház- / országház... galambház-akadémia”. Minden a madarak körül „forog”, s mint egy kertben-járás ez az istenhegyi állapot. Pintér az ismétléses ráközelítés mellett kedveli azt az eszközt is, mely egy helyszín makacs megújráztatása. Istenhegy, legutóbb „Clairfontaine”. (Holott „csak” egy franciaországi füzet gyártásának színhelyéről van szó, egy észak-franciaországi alig-városkáról. Neki Tolnai Ottó hozta a füzetet (melybe ír, melybe Új-Zélandból az illyési nyelvbe, a „zárt e”-be vágyik vissza), a füzetek sorában rokoni szívvel említem máris az én kártyakönyvemet, 280 oldalas vastag írókönyv, vásárlásának helye Maisons-Laffitte, Párizs mellett. Az Istenhegy lépcsői, a madártávlatok a „tükör-szilánk” sirályok, a törekeny cinkefejek (melyek emberiek is), íme, a pintéri természet közelképsoraiból néhány.

Mert minden igazi költőnek van saját Természete. Lehet az *Az első hó éjszakája*, lehet lefelé-haladás, lehet ellenirányú kaptatás, lehet szerelmes bolyongás, lehet a költőnek a kezében a kislány keze éppen. A víz lehet „kockafürdetőtó, kacsászató”. És hogy a tengernek a töredéke is tenger, megtudhatjuk. Az átfedések mellett – analitika. Pintér Lajos épp az újrázásaival bizonyítja mennyire analitikus alkat. Is. Közben nem vész el a réven – semmi réven sem! – a természetesség. Sőt, az elméleties analízis lényege is az. Az érzéki élmény. Tájak, nők, napszakok, évszakok, látványok – és maga a látás a tapintás.

Kézzelfoghatóság

A világháború: „nagykés”. De a családban is villanhat, ó, jaj! A novemberi ködben, az ősz ködében napok, hetek úsznak, házak... házak mint szigetek. Vagyis ez a kérdés. „Ha szigetek: születésre, elpusztulásra?” Vagy a rezdülések (négyzetre emelve, sőt, köbre, űrméretesre): „Arcodról a rezdüléseket, / karácsonyi asztal / morzsáit: / összeszedem.” És fontos, hogy az asztal „karácsonyi”, utána, hogy a bor „hajósi”. És a szerelem gyönyörű szavai zárják a kézzelfoghatóság e versét: „...vacsorára várok veled, / s azt figyelem: / a kettétört semmit / vagy tányér pisztrángod/vagy pisztráng tested kínálod”.

Fontos, hogy a toll, mely kifogy épp, „Lumocolor 313 wasserfest”, s helyette pirossal folytatódik a vers (persze megtudjuk, hogy pontosan „1984. december 3., hétfő” van. „A költők bevonulnak Svédországba, / a költők kivonulnak Svédországból”, értesülünk egyszerre szürrealisztikus, egyszerre verset-szerkesztő, szakaszt-formáló fordulattal. És be a szívekbe, bár ezeken a rajzolt szíveken T. O. „kacag”, ki a szívekből; be a kurvákba, ki a kurvákból. Érzékletesség, a humornak is e kézzelfoghatósága! Jön Rákosi lába, Csokonai, a böllér, vadász és kutya járja az erdőt, borozás esik az újvidéki asztalnál, érdemleg. És zajlik a vonulás: tények, svédek, szívek, cédák és történelem, ökol-

vívószorító, csak be és ki, és levonulás a végén. Gyönyörű fanyarság ez a vég-sor: a ki és a be – úgy hangzik, mint a lelépés párosa.

Az elmúlásé.

Rezdülések, még; végképp a szív dolgai

„Félárbocon a szavak”, tányéron „gesztenye, / dió, noszpolya. / Mint jó borkorcsolya”. A jégverte, megremegő faágak: szárnyak. A gyerekek a kártya „karcsú tornyait” építik fel. Bontakozik a pintéri világ, csak egy dolgozatnyi olvasatra is? Remélem.

„Ráfér még egy piros ász: a tavasz...” Felejtsük is, kártyáról van szó „csupán”. „Rajta lányka, rajta sárga kalap...” Pintér költőszeme biztos válogató. Nem csak úgy szemezget egyszerűen a „nagy fürtről”. Madárbiztonsággal csípi ki, ami neki kell. Ami a versnek.

Elméleti fontolgatás csak, megvan-e Pintér költő-tudatában, a fél-eszmélet csodás állapotában „előre” valami tágabb elképzelés az épp születő versről, vagy az elemek egymást sarjasztják, kériki, „lehívják”. A világ összefüggései még ma is teljeseek lehetnek: „Pálinka mellé étel is kerül, / s morzsáit a gyerekek / a hóra kiszórják: / piciny széncinkék, egyetek. / S felhangzik a cinkecsirip...” Rezdülések és morzsák.

A szív dolgai és az érzékletesség elemei.

Ellentétek, tovább. Íme: „Micsoda óra. Se rugója, / se számlapja, se mutatója. / Egy perc. Milyen sok. Egy ezredév: milyen kevés”. S kiderül: „életed” ez az abszurd óra. Vagy az *Ebek és lobogók* egysoros: „Elúznak, kitűznek, elűznek, kitűznek.”

Lehetetlen, hogy ne a fekete és a fehér motívumával fejezzük be rövid szemlénket e teljességig jutott költészetről. A vers címe maga *Fekete, fehér*. Tere a tél. Mi lenne más.

„Tanyák. Csak pajták, ólak. Nincs templom:

megyünk a fák tornyai iránt.”

S ez a fehér nyár az élet s a halál. A legnagyobb végletek gyűjtője. Ellenben oly konkrét minden. Annyira rálátni. Honnét?

„...ott visz egy táská egy kisdíákot! Engem.”

Szemrebbenés nélkül mondom, hogy az ellentét, a ráisméltés, már szinte motívumként, önálló tárgyként itt van ebben a versben is.

Íme, egy költő, aki hivatásának mesterség-eszközeit világi tárgyakká tudta tenni. Tanyavilággá és esti várossá, itt nyílnak rím-félék ablakai, itt érik egymást a fák, a fák, itt váltakozik sárga téllal fehér kalap a kitűzött kártyalapon. Válik kompozícióvá a szív, dobogássá a kompozíció.